

Araştırma Sorusu: Nazlı Eray'ın 'Sis Kelebekleri' ve 'Beyoğlu'nda Gezersin' adlı yapıtlarında zaman ve uzam kurgusunda yer alan belirsizlikler nelerdir, bu belirsizliklerin kurguya katkısı nedir, ne amaçla kullanılmışlardır?

DÜŞLER SARMALINDA NAZLI ERAY

GİRİŞ

Roman, yaşanmış ve yaşanması olası olayları uzam ve zamana bağlayarak anlatan yazı türüdür. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi roman üç eksenin üzerine kurulur: Olay, zaman ve uzam. Ancak, çağdaşlaşmayla birlikte romanlarda zaman ve uzam eksenleri yok olmaya başlar. Kalıplaşmış kuralların dışına çıkan çağdaş romancılar, postmodernizm akımı doğrultusunda, zaman kurgusu ve uzam yerleşimi arasındaki kesin çizgilerden kurtulurlar. Geçmişin karşıtı şimdi, oranın karşıtı bura yapıtlarda iç içe geçer. Farklı zaman dilimleri ve farklı uzamlar çoğulculuk anlayışı içinde birbirine karıştırır. Klasik romanda zaman ve uzam sabittir, zaman kurgusundaki ve uzam yerleşimindeki geçişler keskindir. Oysaki çağdaş romancı yaratıcılığını sınırlayan bu çizgilerden kurtularak sınırsız özgürlük anlayışı ile farklı uzam ya da zamanları içi içe geçirir ya da geçişleri belirsizleştirir. Bu şekilde fantastik kurgunun kapıları açılır. Romandaki üçüncü eksen ise olay kurgusudur. Çağdaş yazın olay kurgusunda da sınır tanımaz. Sürrealizm akımı ile olay kurgusu içine olağanüstülükler, fantastik öğeler yerleştirilerek yaşanması olası kalıbının dışına çıkar.

“Her şeyin karşıtıyla birlikte hiçbir çatışmaya yer vermeden var olduğu, farklılıkların barışçıl bir karnaval atmosferi içinde bir arada yaşadığı bir tinsel varoluş biçiminin adıydı postmodern.” “Çoğulculuk postmodernizmin yaşamda da sanatta da ana eğilimidir. Daha da ileriye giderek ve postmodernizmin hiçbir ilkeye/kurala/ölçüte/felsefeye/dizgeye damgasını basmak istemeyen yapısıyla ters düşmeyi de göze alarak diyebiliriz ki, çoğulculuk postmodernizmin tek felsefesidir.” (Ecevit, 2006:66)

Nazlı Eray, postmodernizm akımını Türk Yazınına kazandıran önemli yazarlardan biridir. Romanlarında fantastik öğelerin yanı sıra, uzam ve zaman kurgusunda belirsizlikler göze çarpar. Kendi hayatından kesitleri, olağandan farklı, hayal gücünden kopup gelen bir yaratıcılıkla okura sunar. Bunun nedenini ise şöyle açıklar: *“Mutlu olmak ve insanları mutlu etmek için yazdığını söyleyen Nazlı Eray, “insan”ı yazma uğraşının temelini yerleştiriyor, öyle ki, kendi mutluluğunu, insanları, kısa bir süre için bile olsa yaşamın katı gerçekliğinden uzaklaştırabilmeye bağlıyor.” (Günay) Yaşamın getirdiği sıradanlığı, rutin devam eden hayatını, belki de bu şekilde renklendiriyor. Gerçeği değil kendi gözündeki gerçeği anlatan*

Nazlı Eray, hayatını rüyalarıyla harmanlayarak yaşamın getirdiği acı ve sıkıntıyı “mutluluk”a çevirir.

Postmodernist romanın diğer bir özelliği de bireyi, bireyin duygularını temel almasıdır. Postmodernist yazarlar, dış dünyadan çok bireyin iç dünyasıyla ilgilenirler. Bu romanlarda, gerçeklik bireyin yarattığı şekliyledir. Bu nedenle postmodernist romanlarda bireyin iç dünyasının, duygularının şekillendirdiği sürrealist öğeler gözlenir ve bireyi sınırlayan zaman ve uzam kavramı yok olur. Yazdıklarının temeline insanı koyan Nazlı Eray da, her şeyin aslında insanın bir algısı olduğunu dile getirir:

“Yanılsamalarla dolu bizim hayatımız. Zaten 21. yy.da insanlar yavaş yavaş bunu merak etmeye başladılar. Acaba bütün bu yaşadıklarımız bir rüya mı, asıl gerçek başka bir şey mi? Bunları düşünüyor psikologlar, felsefeciler vd. Gerçek yaşam hangisi, gece gördüğün rüya mı asıl gerçek, yoksa 12 saat boyunca yaşadığın şeyler mi? İkisi de beyinle, algılamayla ilgili.(...) Hayat ve zaman sen onu nasıl algılasan öyledir bence. Takvimdeki değil, kolundaki saat değil sana komşunun söylediği de değil hayat. Sen ne düşünüyorsan odur.”(Özcan)

Yaşamdan kopardığı katı gerçeklerden biri de asla geri döndüremeyeceğimiz zaman olgusudur. “Nazlı Eray tüm yapıtlarında gündeme gelen fantastik zaman anlayışı için de yine yaşamından bir hareketle belirleme yaptı: gerçek yaşamda bir türlü kolundan atamadığı saatten belki de kurgusal dünyada kurtuluyordu.” (Günay) Zaman, insanoğlunun ne yaparsa yapsın geri getiremeyeceği, izlerini silemeyeceği, değiştiremeyeceği, belki de imkansızlığın en önemli örneği, en değerli varlığıdır.Bu nedenle bireyi en çok sınırlayan da odur. hayatta en çok sınırlayandır. Nazlı Eray bu sınırları postmodernizmin kendisine tanıdığı sınırsız özgürlüğü zaman üzerine egemenlik kurarak kaldırır. Zaman eksenini fizikte tek yönlü bir doğrudur. Nazlı Eray ise kendi romanlarını tek yönlü ilerlemeyen arada geri dönüşler yapan farklı boyutlarda kesişen, farklı zamanları içi içe sokan bir eksen üzerine koyar. Bu yeni eksen ile ölümle yaşam arasındaki çizgiyi de yok eder. Bu da onun “yaşamın katı gerçekliği” şeklinde dile getirdiği sınırlamalardan biridir. Ölümle çekilen çizgilerden, geçmiş kişiliklerin geri getirilemeyeceği gerçeğinden, ölümün korkutucu boşluğundan kurtularak, bir anlamda ölümün getirdiği bütün sınırlamaları yenerek kendi gerçekliğini romanları aracılığıyla yeniden yaratır.

“İnce zaman çizgisini, ölümle yaşam çizgisini sevmiyorum ve atıyorum yazdıklarımından. Zamanla çok ilgiliyim ama zamanı karıştırmayı sevmiyorum. Bir de beynimin yarısında bir zamansızlık, sonsuza uzanan bir koridor var.”(Aslan)

GELİŞME

A. Zaman Belirsizliği

A.1. Geçmişten gelen biyografik öğeler

Nazlı Eray'ın ölümle kavgası, zamana meydan okuyuşu yapıtlarından 'Sis Kelebekleri' ve 'Beyoğlu'nda Gezersin'de de kendini gösterir. Yapıtların olay kurgularının temelinde, anlatıcının hayatına bir dönem damga vuran geçmişte yaşamış önemli kişilerin yaşantılarına dair ipuçlarının anlatıcı tarafından kovalanması vardır. Geçmiş zaman dilimine ait bu karakterler, dünden sıyrılıp şimdiye karışır, anlatıcının kendi gerçekliğinde yeniden hayat bulur.

'Sis Kelebekleri' adlı romanında anlatıcı, dedesi Tahir Lütfi Tokay'ın geçmişinin peşinden koşar. Anlatıcıya Nazlı adını veren dedesi, anlatıcı henüz bebekken ölmüş ve geriye yalnızca 40 yaşlarında iken çekildiği bir fotoğrafını bırakmış. Tahir Lütfi'nin Osmanlı tarihindeki yeri de büyük. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın katli üzerine yargılanarak, 1913 senesinde Bahricedid vapuru ile Sinop Cezaevi'ne getirilmiş. Bu olay roman kurgusunda birçok kez yer alıyor. O kadar ki, Mahmut Şevket Paşa, Sinop Cezaevi ve Bahricedid Vapuru, kurgunun birebir içinde yer alıyor. Sinop Cezaevi insan fosforu sinmiş taş duvarları, ürkütücü sessizliği, rüzgarın boyun eğdirdiği kavak ağaçları ve Karadeniz'i de içine alan puslu sisi ile romanın zaman kurgusuna egemen olan zamansızlık kavramının temsilcisi. Sis, güneşin doğuşu ile batışını saklayarak günleri birbirine karıştırıyor ve bu da anlatıcının farklı zaman dilimlerini iç içe sokmasına bir örnek teşkil ediyor.

Tahir Lütfi, aynı zamanda İkdam gazetesinin başyazarı ve bir Jön Türk. Romanda yine geçmişten günümüze taşınan bir uzam ögesi olarak karşımıza çıkan Kroeker Oteli'nde sorgulanmış. Gazeteciliğe başlaması ise Tercüman-ı Hakikat gazetesi ile gerçekleşmiş. Sofya'da sefaret tercümanlığı, Deliorman mebusluğu, Cumhuriyet sonrası dönemde Hariciye vekaletinde Belgrad konsolosluğu, başkonsolosluk, Tiran Elçiliği ve Bağdat Elçiliği gibi çok farklı görevlerde bulunmuş. Ölüm sebebi ise hayatına damga vuran Sinop Cezaevi'ndeki mahkum günlerinden ona hatıra olarak kalan bir akciğer rahatsızlığı.

'Beyoğlu'nda Gezersin' romanında ise anlatıcı çocukluğunun kapılarını aralar. Kendi çocukluğunun Beyoğlu'nda bir gezintiye çıkar. Bu geziye damgasını vuran kişi, anlatıcı çocukken bir cinayete kurban giden sosyetik bir kadındır. Cinayetin faili meçhuldür. Anlatıcı; annesinin, arkadaşlarıyla hep bu esrarengiz cinayeti konuştuğunu unutamaz. *“Ben çocukken uzun süre bu yasak aşk ve Beyoğlu'nda işlenen cinayet konuşulmuştu. Salon kapısının oraya gizlenir Madam Tamara cinayeti konuşulurken gizlice dinlerdim. Katil kocası Faruk Bey mi*

yoksa genç sevgilisi midir?'' (Eray, Beyoğlu'nda Gezersin, 63) Bu nedenle, bu esrarengiz kadının, Madam Tamara'nın peşinde geçmişi kovalar.

İstanbul sosyetesinin önemli simalarından biri olan Rus güzeli Madam Tamara, zengin bir işadamıyla evlenerek Türkiye'ye yerleşir. Bu sırada genç bir adama aşık olur, ve onun bu yasak aşkı uzun süre konuşulur. Daha sonra Beyoğlu'nda bir otelde tuhaf bir cinayete kurban gider, katilin genç sevgilisi mi yoksa zengin kocası mı olduğu belirlenemez. Platin rengi saçları, siklamen dudakları, uzun kirpikleri, baygın bakışları ve şıklığı ile oldukça cazibeli ve güzel bir kadındır.

Madam Tamara'nın hayatından kesitler de yine zaman karmaşası içinde kurguda yerlerini alır. Anlatıcı çocukluğunun Beyoğlu'nu, renkli vitrinleri, dükkanları, pastaneleri, gece hayatını, okula giderken tırmandığı Şişhane Yokuşu'nu hatırlar. Hayal dünyası ile gerçeği, geçmişle şimdikiyi harmanlayarak, çocukluğunun Beyoğlu'nda yolculuğa çıkar. Kitaba adını da bu yolculuk verir. Bu yolculuk esnasında rastladığı korseci, ona ruhunu sıkan bir korse verir. Daha sonra bu korseyi, başka birinin zamanında yaşamının verdiği sıkıntı olarak niteleyecektir.

“Eski bir İstanbul zamanının içindeyim’ diye mırıldandım. ‘Anlıyor musunuz belki de bana ait olmayan bir zaman diliminin içindeyim. Bakın olabilir bu bana ait olmayan bir zaman dilimi. Ama kime ait olduğunu da kestiremiyorum. Sanki bu sıkıyor beni...’’ (Eray, Beyoğlu'nda Gezersin, 39)

Beyoğlu'nda bir başka uzam ise Markiz Pastanesi'dir. Anlatıcı buraya yaptığı yolculuklarda sürekli Madam Tamara'ya rastlar. Madam Tamara'nın yaşamında iz bırakmış, bu nedenle de o yaşamdan kopup gelmiş kişiler yer alır kurguda. Deli Saati'nin doktoru, aynı zamanda Madam Tamara'nın da doktoru ve hatta aşığıdır. Madam Tamara'nın günlüğünü bulan ve günlükte okuduklarını gece yarısı ziyaretlerinde anlatıcı ile paylaşan Bozacı Naki, romanın sonunda Madam Tamara'nın sevgilisi çıkacaktır. ‘Mazi Kalbimde Bir Yaradır’ programının sunucusu Ulvi, yine Madam Tamara'nın aşıklarından biridir. Tüm bu karakterler geçmişte yaşamalarına rağmen anlatıcının zamanında ya da zamansızlığında, yeniden bir araya gelirler.

Ayrıca romanın sonlarında anlatıcı Madam Tamara'ya dönüşerek onun zamanının kendi benliği içerisinde akmasına neden olur. *“Ölü kadın benimle yer değişmişti. Şu an o yaşıyordu. Ben bir ölüydüm. Ölünün kimliğini, ölünün görüntüsünü taşıyordum. Ama henüz hayattaydım.”*(Eray, Beyoğlu'nda Gezersin, 235)

‘Beyoğlu'nda Gezersin’ romanında geçmişte yaşamış bir başka karakterin daha hayatı araştırılır. Bu karakter Türkiye'nin ilk hava şehidi Tayyareci Fethi Bey'dir. Anlatıcı Tayyareci

Fethi Bey ile Fethiye’de tanışır. Fethiye’ye ismini veren de işte bu genç yaşta şehit düşen yüzbaşısıdır. 1914 yılında Fransız Bleriot marka uçağının düşmesi ile şehit olan Yüzbaşı Fethi Bey’in hikayesi anlatıcıyı derinden etkiler ve onun yaşamının peşinde sürükleyici bir maceraya atılır. Bu macera ile anlatıcının zamanına giren Fethi Bey, Fethiye Parkı’nda, doktorun muayenehanesinde ve Beyoğlu’nda anlatıcının karşısına çıkar. Fethi Bey’in yaşantısına dair öğrendiği her detay ile daha çok büyülenen anlatıcı, bu canlı, cesur ve karizmatik yüzbaşısıya platonik bir aşk besler. Anlatıcının geçmişten günümüze taşıdığı bu karakter, tıpkı Tahir Lütfi ve Madam Tamara gibi yanında geçmişin izlerini de getirir. Küçük Hüseyin Efendi, Sebilci Hafız Hüseyin, Fethiye Parkı’nı ziyaret eden esrarengiz kalabalık da bunlardan birkaçıdır.

A.2. Geçmişten gelen yan karakterler

Romanın ana karakterlerinin yanı sıra, yan karakterlerin de içinde yaşadıkları belirli bir zamanları yoktur. Olay kurgusunda anlatıcının geçmişin izindeki yolculuğuna katkıda bulunan bu karakterler, geçmişte yaşayıp günümüzde bazen bir görüntü, bazen bir rüya, bazen anlatıcının dönüştüğü karakter, bazense etten kemikten olarak varolurlar.

‘Sis Kelebekleri’nde Tahir Lütfi’nin Sinop Cezaevi’ne gönderilmesinin nedeni Mahmut Şevket Paşa’nın katlidir. Bu nedenle, Mahmut Şevket Paşa, Tahir Lütfi’nin hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu önem, anlatıcının paşayı çok daha yakından tanıma isteğine yol açar. Bu nedenle anlatıcı Mahmut Şevket Paşa’yı diriltir. Romanda Mahmut Şevket Paşa, anlatıcının yakın arkadaşı Lale’nin evine kan revan içinde gelir. Lale, onu iyileştirir. Paşa, bir anda hayatlarının bir parçası haline gelir. Sürekli televizyonda meclis yayını izler ve güncel sorunlarla oldukça ilgilidir. Sadrazamlık ve Harbiye Nazırlığı yapan Mahmut Şevket Paşa, zeki, karizmatik, kibar ve görgülüdür.

Paşa’nın ardından yaveri Kazım Ağa da Lale’nin evine gelir. Kazım Ağa, Paşa’ya çok bağlıdır ve bu bağlılığını ölümünden sonra da gösterir. Romanın ilerleyen bölümlerinde, Mahmut Şevket Paşa’ya bir telefon alınır. Paşa’nın eşi Dilşad Hanım aramaktadır:

“Paşa’nın cep telefonu yeniden çalmaya başlamıştı.

‘Allah Allah,’ dedi Lale.

‘Alo, buyurun. Paşa uyuyor. Kiminle görüşüyorsunuz. Kim dediniz? Adınız...’

‘Kimmiş?’ diye merakla sordum.

‘Dilşad,’ dedi. ‘Çok derinlerden gelen bir ses. Paşa’yı çok merak etmiş, gene arayacağını söyledi.’

Şaşırılmışım.

'Dilşad... Mahmut Şevket Paşa'nın karısının adı,' dedim. 'Günlüğünde var. Paşaya ulaşmayı başardı demek... Keşke uyandırsaydın paşayı. Önemli bir şey bu.'

'Gene arayacakmış. Kendisi kapattı.'

'Sesi nasıldı?'

'Değişik... Çok uzaklardan geliyordu. Dilşad Hanım sanki bir kuyunun dibinden konuşuyor gibiydi.'''(Eray, Sis Kelebekleri, 160)

Dilşad Hanım'ın telefonla paşayı araması yine bir zaman belirsizliği ögesidir. Dilşad Hanım'ın sesinin kuyunun dibinden konuşur gibi derinden gelmesi onun geçmişten konuşuyor olmasından kaynaklanır. İkisi de geçmişte yaşamış iki karakter, 'şimdi'de, şimdiki zamanın bir ürünü olan cep telefonu ile konuşur. Anlatıcı, geçmişle şimdiyi ayıran çizgiyi belirsizleştirir, geçmiş şimdiye, şimdiyi geçmişe katar ve yeni bir zaman oluşturur ya da başka bir söylemle zamansızlığı yaratır.

Romanda hayat bulan bir başka yan karakter de Tahir Lütfi'nin Sinop Cezaevi'nde kaldığı süre zarfında Sinop milletvekili olan Rıza Nur'dur. Tuttuğu günlükler 'Hayatım ve Hatıratım' adıyla yayımlanır.

Rıza Nur, romanda Firdevs Ana'nın rüyasına girer. İçtiği gençlik haplarından dolayı rüyalarında gençleşen Firdevs Ana, geçmişinde yaşayamadığı kadınlığını bu haplar sayesinde rüyalarında yaşamaktadır. Rıza Nur, Firdevs Ana'nın rüyasına girerek onunla flört eder. Bu da zaman kaymasına bir örnektir. Geçmişte yaşamış Rıza Nur, şimdide yaşayan Firdevs Ana'nın geçmiş haliyle birlikte Firdevs Ana'nın şimdide gördüğü rüyasında gezip tozmaktadır. Kısacası, birçok zaman dilimi Firdevs Ana'nın rüyasında bir araya gelmektedir. Bu rüyaların sebebi ise yine bir başka fantastik öge olan gençlik haplarıdır.

Romanda yerini alan bir başka yan karakter ise Marie Antoinette'dir. Sinop'taki otel odasında beliriveren Fransa kraliçesi, anlatıcıya bir yüzük verir, tarihçilere göre bu yüzük lanetlidir. Marie Antoinette yüzüğü çıkardıktan sonra rahatlar ve özgürlüğüne kavuşmuş gibidir. Bu yüzük onu boğmakta ve sıkıntı yaratmaktadır. Yüzüğün büyüsüne kapılan anlatıcı ise onu parmağına takar ve içine tarifsiz bir sıkıntı girer.

Daha sonra ise Marie Antoinette yeniden varolur ama yalnızca bedeniyle. Anlatıcı Firdevs Ana'nın kullandığı gençlik haplarını kullandığında, kısa bir zaman için Marie Antoninette'e dönüşmektedir. Ne zaman olacağını bilemediği bu dönüşüm, onun Marie Antoinette'in bedenine fakat kendi ruhuna sahip olmasına yol açar. Bu da zaman kaymasının fantastik öğelerle birleştirilmesine örnektir. Anlatıcı hayran olduğu, geçmişte yaşamış ünlü karakterin bedenine sahip olarak kendini sınırlayan dış görünüşünü yıkar.

Beyoğlu'nda Gezersin romanında ise Madam Tamara'nın hayatındaki karakterler de farklı geçmişlerden sıyrılarak günümüzde yer bulurlar. Bunlardan ilki Deli Saati programını sunan yakışıklı, şık, fönlü saçlarıyla ekranın karşısında sikkın bir ifadeyle oturup izleyicilerin sorularını cevaplayan psikolog doktordur. Anlatıcı, ilk başta doktorun Madam Tamara'yla ilgisinin farkında değildir. O televizyonda izlediği, insanların ruhsal sorunlarına çözümler üreten bir doktordur yalnızca. Ancak, geçmişin Beyoğlu'nda Markiz Pastanesi'nde doktorla Madam Tamara'yı birlikte görmesiyle, doktorun onun gizli aşığı olduğu gerçeği gün ışığına çıkar. *“Doktor kimdi? Her gece programını milyonlarca kişinin izlediği Doktor, geçmişin bu karanlık koridorlarında ne arıyordu?”* (Eray, *Beyoğlu'nda Gezersin*, 65)

Ayrıca doktorun programı romandaki birçok 'zamansız' karakterin bir araya gelmesine yol açar. Arifle Nazmi de programa katılanlar arasındadır. Sürekli kısa boylu bir görüntüyü gördüğünü söyleyen kadın da aslında Küçük Hüseyin Efendi'yi görmektedir. Öyle ki doktorun ona verdiği ilaçla görüntüyü yarım olarak görmeye başlar, bu durumu Küçük Hüseyin Efendi sol yanının sürekli ağrıdığını söyleyerek dile getirir. Tayyareci Fethi Bey de programa katılanlar arasındadır, kendini ölü biri gibi hissettiğinden yakınıdır. Bozacı Naki de 'güzel bir kadına ve değişik bir şehre aşık olduğunu' söyleyerek doktorla konuşur.

Madam Tamara'nın aşıklarından bir diğeri de, Mazi Kalbimde Bir Yaradır programının sunucusu Ulvi'dir. Program aslında 'zamansızlık' kavramının bire bir yansıtılmasıdır. Geçmiş olaylar ve karakterler programın içeriğini oluşturur. İlk programa Sebilci Hafız Hüseyin Efendi konuk olur ve Fethi Bey için bestelenen Neveser şarkısını söyler. Madam Tamara'nın katıldığı bölümde Ulvi'ye bir bıçak saplanır. Anlatıcı Ulvi'yi ziyarete gittiği odada kocaman siyah bir çelenk görür. Üstünde Madam Tamara yazmaktadır. Bir başka bölümde ise Ulvi Madam Tamara'ya aşkını itiraf eder.

Romanda zaman belirsizliğini yaşayan bir başka yan karakter ise Bozacı Naki'dir. Gecenin ilerleyen saatlerinde boza satarak geçimini sağlar. Madam Tamara'nın günlük tuttuğu defterini bulur ve okumaya başlar. Geceleri boza satarken anlatıcıyı ziyaret ederek; anlatıcıya, bu günlükten kesitler sunar. Anlatıcı Naki'yi iri kıyım, kaba saba ve eski püskü kıyafetler giyen bir yağız delikanlı olarak tanımlar. *'Her gece okuyorum, o dünyaya giriyorum.o değişik tuhaf rüyaların elimdeki anahtarı sanki o defter.'* (Eray, *Beyoğlu'nda Gezersin*, 117)

Defter, Bozacı Naki'nin hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Naki bir sokak satıcısıdır, defter onun, hiç sahip olamadığı yaldızlı yaşama girmesini sağlar. Naki, defteri okurken kendi gerçekliğinden sıyrılarak, bambaşka zaman ve uzamlara doğru yola çıkar. Bu

da Naki'nin belirli bir uzam ve zamana sahip olmamasının nedenlerinden ilkidir. Defterin Naki için önemi büyük olduğundan, anlatıcı defteri istediğinde onu vermeyi reddeder.

“*O defteri okurken başka dünyalara giriyorum. (...). Eve dönünce defteri açarım, o pırıltılı renkli İstanbul, tek odalı evimin içine dolar. Hayatımda hiç görmediğim balolara davetlere gider; hiç bilmediğim ipek çarşafly yataklarda uyur; burnuma hiç değmemiş parfüm kokularını koklarım; değişik pastanelerde otururum, usta berberlerin kadın saçlarını taramalarını ve o boyamalarını görürüm o satırların arasında...(...). O pırıltılı dünya, o kadın duyarlılığının okşadığı sayfalar, o İstanbul geceleri, (...)*Terzi Figaro'daki elbise provaları, Paçıkakis'ten alınan incecik ökçeli, bilekten bağlı rujan pabuçlar, balolar için ismarlanan lame ve dore gece iskarpinleri, oda hizmetçisi sabah onu uyandırmaya geldiğinde tül perdeleri açışı, Cihangir'in tüllerin arasından içeriye süzülüü...’ dedi.” (Eray, *Beyoğlu'nda Gezersin*, 117-118)

Romanın ilerleyen bölümlerinde ise, Bozacı Naki'nin farklı bir zamana ait farklı yaşantısı ortaya çıkar. O aslında Madam Tamara'nın gizli aşığıdır. Anlatıcı Tamara'yı bir gece rüyasında görür.

‘*Rüyamda Madam Tamara'yı gördüm. Düz beyaz bir elbise giymişti. Yüzü makyajsız ve solgundu. Platine bukleleri ensesinde toplanmıştı. Baktım, yalınayaktı. Ufak biçimli ayakları ile toprağa basıyordu.*’ (Eray, *Beyoğlu'nda Gezersin*, 218)

Madam Tamara, hep şık, bakımlı bir kadın olarak yansıtılırken, neden burada olabildiğine sadedir? Ölümü, ölümden çıkıp gelmenin getirdiği saflığı ya da maddiyattan kopmuşluğu yansıtmak için. Mezarından çıkıp anlatıcının rüyasına giren Tamara, kendi ile ilgili gerçekleri anlatıcıya birer birer açıklar:

“*Beni Naki öldürdü.(...) 'Naki İstanbulludur. Sonradan Ankara'ya gitti. Gecenin içine daldı. Kaçtı, saklandı. Kendini değiştirdi. Beyoğlu'nda bir müzikholde buldum onu. Uzun yıllar önce. Deli gibi tutuldu bana. Aylarca gizli gizli buluştuk...(...). Deli gibi sevdim ben de onu. Ulvi'yi kıskandı. Doktor'u kıskandı. Hiçbir zaman aşkıma inanmadı. O gece otelde kavga ettik. Naki içmişti.(...) Beni Naki öldürdü. Hatıra defterim de onda. Çantamdan aldı onu o gece.*” (Eray, *Beyoğlu'nda Gezersin*, 218-219)

Romandaki bir başka yan karakter ise, anlatıcıya roman kurgusu boyunca yol gösteren Küçük Hüseyin Efendi'dir. Kılık kıyafeti düzgün, ufacık elleri ve ayakları olan, kısa boylu, Eyüp Sultan'da mezarı olan dingin, ermiş bir Şeyh. Geçmişte yaşayıp ölmüş olmasına rağmen anlatıcının zamanında beliren bir görüntü. Anlatı boyunca anlatıcıya Tamara'nın katilini bulmasında yardımcı olan, Fethi Bey hakkında bilgi veren ve en son anlatıcı geçmişle şimdi,

Madam Tamara'nın bedeni ile kendi bedeni arasında sıkışıp kaldığında ona bu karmaşadan çıkabilmesi için yol gösteren Küçük Hüseyin Efendi, kurguda önemli bir yere sahiptir.

Geçmişten, ölümün çizdiği sınırı aşmış gelen bir başka yan karakter ise Sebilci Hafız Hüseyin Efendi'dir. Fethiye Parkı'nda ve 'Mazi Kalbimde Bir Yaradır' programında Şehit Yüzbaşı Tayyareci Fethi Bey için bestelediği Nevaser şarkısını kırık dökük keman sesiyle okuyan, geçmişten kopup gelen nağmeleri günümüze taşıyan karakterdir. Yine Fethiye Parkı'nda onun güftesiyle can bulan esrarengiz kalabalık da zaman belirsizliğinin birer temsilcileridir:

“Gece birden siyah sihirli bir örtü gibi dalgalanarak parkın üstüne indi.

Bir süre sonra uzaklardan gelen kırık dökük keman sesini duydum(...). Az sonra, taflanın arasından Sebilci Hafız Hüseyin Efendi belirdi. Daima yaptığı gibi iki kolunu hafifçe yana doğru açmıştı. İncili takkesi başındaydı. Entarisi beyazdı, bulut gibi bir şeydi. Fethi Bey'in şarkısını söyleyerek parkın içinde dolaşmaya başladı.

(...)Kemancı da gelmişti. (...)Gözlerini kapatmış; ruhunu, tüm benliğini kemanının yaylarının üstüne akıtıyordu sanki.(...) Bütün canlılar susmuş, Hafız'ın eşsiz sesinin, gecenin içinde yankılanışını dinliyorlardı.

Uzun pardösülü, başları örtülü iki kadın usulca girmişlerdi parktan içeriye. Havada süzülür gibi yürüyorlardı.(...) Çantalarından kenarı dantelli mendiller çıkartmış, gözlerini hafif hafif kurluyorlardı.

Eski tayyareciler olduğunu tahmin ettiğim üniformalı dört erkek yan taraftan parka girmişler, bir ağacın altında öylece durmuşlar, Hafız'ı dinliyorlardı..

Askerlerin yanına eski bir paşa gelmişti şimdi. (...)Yaveri de yanındaydı. Başındaki kalpak kürktendi; nişanları gece karanlığında parıldayıp sönüyordu.” (Eray, Beyoğlu'nda Gezersin, 106-107)

A.3. Zamansızlık belirteçleri

İncelenen romanlarda, zamansızlık kavramını, kurgu dahilinde yansıtan belirteçler bulunmaktadır. Bu belirteçlerden ilki 'Sis Kelebekleri' romanında zamansızlığın bir ölçütü olarak kullanılan Sinop Cezaevi'nin etrafındaki sistir. Sis, güneşin doğuşunu ve batışını saklar. Zaman diye adlandırdığımız kavram aslında ışığın hareketi ile ilgilidir. Eğer güneşin ışıklarını göremiyorsanız, zamanın geçtiğinin ve hatta geçip geçmediğinin farkına varamazsınız. İşte anlatıcı da sisin getirdiği bu belirsizliği romanının alt yapısını oluşturmakta kullanmaktadır.

“Bir şey daha fark etmişim, tılsımlı kent ile ilgili; sürekli kentin üzerinde oynayan, oraya buraya dağılan, birden toplanıp her yeri adeta örterek görünmez kılan sis, Sinop’ta zamanı da belirsizleştirmişti. Balkondan baktığımda zamanın sabah mı, öğlen mi, yoksa akşama doğru mu olduğunu anlamama imkan yoktu.(...) Sinop’ta(...) bir durağanlık, sessizlik, insanı tutsak eden, ne olduğunu tam anlayamadığım bir şey vardı. (...)Sinop’ta zaman yoktu. Tümüyle silinmişti. Bu kentte rahatlıkla dün, yarın; bugün ise bir hafta öncesi ya da yarın sabah, elli yıl öncesi olabilirdi.”(Eray, Sis Kelebekleri, 22)

Sinop’ta zaman eksenini bir doğru değil, iç içe geçmiş bir yün yumağı gibidir. Geçmiş, şimdi ve gelecek birbirine karışır. Sis, güneşi içinde saklar geceyle gündüzün birbirine girdiği sanki günün hiç akmadığı bir zaman oluşturur. Hatta zamanı yok eder. Zamansızlık Sinop’un her santimine işler, Sinop Cezaevi’nin puslu, ıssız, insan fosforu sinmiş duvarlarından rüzgarla sallanarak matem tutan incir ağaçlarına, sonsuz uzanan Karadeniz’den onun durmadan süregelen ve süregelmeye devam edecek olan başı ve sonu olmayan dalgalarına kadar her şey bir zamansızlık ürünüdür.

“Zaman yok olmuş. Eski, yeninin içinde. Geçmiş şimdiye sızmış; ölümlü doğum birbirine karışmış; eski ve yeni herkes bir arada sanki. Çünkü geçen bir zaman yok.” (Eray, Sis Kelebekleri, 224)

“Zamanın birbirine bir yün yumağı gibi karışması,(...). Bazen zamanı kontrol edemiyorum. Zamanın içinde tuhaf bir yolcuyum ben, (...). Bir ileriye bir geriye gidiyorum. Bazen takvim yaprakları ve kol saatleri, duvar saatleri ve masa saatleri hiç işime yaramıyor...”(Eray, Sis Kelebekleri, 267)

‘Beyoğlu’nda Gezersin’ romanında ise bu belirteçler, yazarın çocukluğunu ona geri getiren Beyoğlu Caddesi ve Tayyareci Fethi Bey’in ve onun hüznü şahadetinin gecenin büyüüne karıştığı Fethi Bey Parkı’dır.

Beyoğlu Caddesi, anlatıcının çocukluk zamanlarıyla yetişkin halini birleştiren böylece zamanda bir kayma, bir sıçrayış yapan bir belirteç. Anlatıcı şimdinin Ankara’sında yetişkin ama zaman kayıyor, kendini çocukluğunun Beyoğlu’nda fakat şimdiki hali ile gezerken buluyor. Çocukluğunda kafasına işlemiş güvercin sesleri, evin önünden geçen sarı tramvaylar, hayatın içinde koşuşan insan kalabalığı bu ‘akşamüstü rüyası’ diye nitelediği gezinin içinde yer buluyor.

“Ne kadar değişik bir zaman dilimiydi şu içinde bulunduğum. (...) Beyoğlu’ndaydım. İstiklal Caddesi’nden aşağıya, Tünel’e doğru yürüyordum.Adlarını çok iyi bildiğim tüm eski dükkanlar, pasajlar iki yanımda uzayıp gidiyordu. (...) Beni mıknatıs gibi çeken İstiklal

Caddesi'ndeydim. Besbelli az önce İnci Pastanesi'nde bir profiterol yemiş olmalıydım, ağzımda çikolata tadı vardı.

Kime ait bir zaman diliminin içindeydim ki? Çevreme bakıyor, kimin dünyasının, belleğinin içinde yürüdüğümü anlamaya çalışıyordum.

*Acaba çok eski yıllardan bu yana, Baylan Pastanesi'nden çıkmış, aşağıya, Tünel'e doğru mu yürüyordum? (...) Hangi yılların Beyoğlu'nda yürüyordum; tam kestiremiyordum işte bunu." (Eray, *Beyoğlu'nda Gezersin*, 18)*

Fethi Bey Parkı ise, Fethi Bey'in Sebilci Hafız Hüseyin Efendi'nin ve geçmişten gelen tayyarecilerin bulunduğu, geçmişle şimdi arasında bir köprü, bir zamansızlık belirteci olarak kullanılır.

B. Uzam Belirsizliği

B.1. Uzamlar arası sıçrayış

İncelenen romanlarda postmodern yaklaşımın ve sürrealizm akımının bir etkisi olarak uzamlar arası sıçrayışlar gözlenir. Kimi zaman anlatıcının içinde bulunduğu 'kapsayan uzam' (Ankara, Sinop, İstanbul...) d eğişir k e n kimi zaman da kapsanan iç uzam (ev, otel odası, Fethiye Parkı...) değişiklik göstererek okurda ilgi çekecek 'bir sarsıntı' oluşturulur. Bu uzam kaymaları ile birlikte kurgu iç içe geçer, olaylar kesik kesik devam etmek yerine kesişen zincirin halkaları gibi süregelmektedir.

'Sis Kelebekleri' romanında anlatıcının kapsayan uzamı sürekli değişiklik gösterir. Ankara, Sivas ve Bodrum arasında gidip gelen anlatıcı, okuru düşsel bir anlatımın içinde sürükleyerek gerçek yer ve mekan tarifleriyle gerçeğin içinde hayali, hayalin içinde gerçeği harmanlar. Anlatıcı Ankara'da Lale'nin evinde Mahmut Şevket Paşa ile sohbet ederken Lale'nin çizdiği tablonun içinden geçerek kendini Bodrum'da Barlar Sokağı'nda bulmaktadır.

'Beyoğlu'nda Gezersin' romanında ise anlatıcı Ankara, İstanbul ve Fethiye arasında düşsel bir yolculuktur. Ankara'daki evinde Deli Saati programını izlerken, kendini Beyoğlu'nda Madam Tamara'nın peşinde ya da Fethi Bey Parkı'nda Sebilci Hafız Hüseyin Efendi'nin bestesini dinlerken buluverir. Tüm bu uzam değişiklikleri okurun haberi olmadan, pat diye oluvermektedir. Bu da romanın kurgusuna çeşitlilik katar.

B.2. Uzamlar arası hareket eden karakterler

Anlatıcıya uzamlar arası sıçrayışlarda eşlik eden belirli karakterler vardır. Bunlardan ilki 'Sis Kelebekleri' romanında karşımıza çıkan Trapezci Sebati'dir. Trapezi ile Ankara ile Sinop arasında hareket eden Sebati, anlatıcının hastalığından bunaldığı dönemde ona

özgürlüğü hatırlatır. Sebati'nin gözleri bağlı trapezle atlamasına anlatıcının delilik demesi üzerine Sebati şöyle cevap verir: “*Bu yaşamak' dedi. 'Özgürce yaşamak, her şeyi göze alabilmek. Tehlike, serüven, kader... Hepsi var bunun içinde. Ama kısacası özgürce yaşamak. Hiçbir tehlikeden korkmadan.'*” (Eray, *Sis Kelebekleri*, 45)

‘Beyoğlu’nda Gezersin’ romanında ise Küçük Hüseyin Efendi anlatıcıya uzamlar arası geçişlerde eşlik eder. Ona yol gösterir; ermiş, bilge kişiliği ile onu destekler. Fethi Bey Parkı’nda Tayyareci Fethi’nin hikayesini anlatır, Beyoğlu’nda Madam Tamara’nın katli ile ilgili ipuçları verir. Kısacası anlatıcının serüveninde yer alan uzamların hepsinde o da vardır.

B.3.Uzamda sıçrayış belirteçleri

İncelenen romanlarda uzamlar arası sıçrayışı etkin kılan belirteçler bulunur. Bunlardan ilki, ‘Sis Kelebekleri’ romanında Roberto Cavalli’nin tasarımı olan saattir. Bu saat normal saatler gibi kadranında akrep ve yelkovanın bulunduğu, içinde bulunan zaman dilimini gösteren bir alet değildir; bu saatin kadranı boştur, ekranından görüntüler geçip gider, geçmişe ve günümüze ait karakterler görünür. Saatteki görüntüleri Cavalli ‘*belleğinize ve düşlerinize göre ayarlı görüntüler*’ (Eray, *Sis Kelebekleri*, 227) tanımlar.

Saat anlatıcının uzam ve zaman değişimlerinin bir parçasıdır. ‘*Bir nehirdeyim ben, anlıyor musun; bir nehrin içindeyim. Bir yolculuk yapıyorum. Saat benim pusulam.(...) Şifrem o benim. Şu anki hayatımın bir şifresi.*’ (Eray, *Beyoğlu’nda Gezersin*, 243)

‘Beyoğlu’nda Gezersin’ romanında ise Madam Tamara’nın defteri uzamlar arası kaymalar yaratır. Defter, İstanbul’u Ankara’ya taşır. Bozacı Naki de bu defter aracılığıyla İstanbul ve Ankara uzamları arası hareket etmektedir.

SONUÇ

Nazlı Eray; ‘Beyoğlu’nda Gezersin’ ve ‘Sis Kelebekleri’ adlı romanlarında zamanı akıp gider gibi değil, iç içe geçmiş bir yün yumağı gibi algılar. Yapıtın üzerine kurulduğu uzamlarsa birbirinden ayrı değil de birbiri içinde akıp giden bir bütün olarak ele alınır.

Bu zaman ve uzam kurgusundaki karmaşadan en çok karakterler etkilenir. Anlatıcı kendi otobiyografik öğelerinin yanı sıra, geçmişe ait karakterlerin biyografilerini de romanının içine serpiştirir. Anlatıcı için dün, bugün ya da orası, burası olmadığı gibi, yapıttaki diğer karakterler için de dünle bugün veya mekanlar belirsizdir. Bazen anlatıcının dünü onların bugünü, onların bugünü anlatıcının dünü olabilmektedir.

Bu zamansızlık ve uzam belirsizliği yapıta çeşitlilik katar. Değişen zamanlar ve uzamlar, okurda bir sarsıntı etkisi yaratmakta bu da merakı perçinlemektedir. Anlatıcı, düşlerini, uzam ve zaman kaymalarını, ölümlle doğum arasındaki çizginin kayboluşunu, yaşamın katı gerçekliğinden uzaklaşmak ve o masallardaki sonsuz mutluluğu gerçek kılmak için kullanır.

Yazarın yapıtlarında zaman ve uzamda sonsuz bir özgürlük vardır. İnsan ve insani değerleri konu alan Nazlı Eray, insanın her şeyi mümkün kıldığı yepyeni bir dünya yaratır anlatılarında. ‘Beyoğlu’nda Gezersin’ ve ‘Sis Kelebekleri’ bu büyük dünyanın yansıması gibidir.

KAYNAKÇA

- Aslan, Sema. ‘Bir Dudak Ver Bana, Bütün Oylar Sana...’ Milliyet Kitap. Söyleşi. 15 Haziran 2003
- Ecevit, Yıldız. Türk Romanında Postmodernist Açılımlar. İstanbul: İletişim Yayınları. 2006.
- Eray, Nazlı. Beyoğlu’nda Gezersin. Can Yayınları.2005
- Eray, Nazlı. Sis Kelebekleri. Merkez Kitaplar.
- Günay, Çimen. Nazlı Eray’la Ayışığı Sofrasında. Kanat: Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Haber Bülteni. Sayı:5 Kış 2001
- Özcan, Nazan. ‘Hala Tepebaşı’ndaki Küçük Nazlı’yım!’ Milliyet Kitap. Söyleşi. 8 Mart 2005